

Årets julegave

Bokbransjedebatten høsten 2022

Debatt- og dokumentarbok av Agnar Lirhus

Kolofon

Tittel: Årets julegave (18. november 2022)

Format: e-bok.

Utgiver: Agnar Lirhus ©

Jeg fikk ikke tillatelse av Vårt land til å trykke deres saker, og har ikke fått svar fra Morgenbladet eller Aftenposten. Klassekampen ga meg tillatelse, men kun deres saker ville gi et feil inntrykk. Derfor har jeg satt av en side til hvert oppslag, med hyperlink til saken på nett. Man vil dessverre måtte betale for å lese noen av sakene, men det er også en mulighet å finne avisene på biblioteket.

Jeg har brukt en stor font, slik at det skal være mulig å lese boka på lesebrett også.

Følg meg på <https://agnarlirhus.substack.com/>

ISBN: 978-82-693130-0-0

Forord

Enkelte har forsøkt å redusere høstens bokbransjedebatt til å handle om det bokdebatter visstnok alltid handler om: forfatterens ego. Selv oppfatter jeg at den fort beveget seg i mer interessante retninger, godt hjulpet av oppegående kritikere, forfattere og andre bokinteresserte, der underliggende strukturer i det minste kunne anes. Idet jeg skriver dette, opplever jeg likevel på ingen måte at debatten har kommet dit den burde, nemlig ved å bringe tall og fakta på bordet. Vi har ikke fått de nådeløst ærlige tilstandsbeskrivelsene vi behøver fra menneskene innenfor konstellasjonen forlagshus og bokhandlerkjeder.

Og hvis vi ikke får det, kommer vi ingen vei.

Denne e-boka består av tre deler. Siste og tredje del er en kronologisk dokumentasjon av debatten slik den har utspilt seg på avissidene. Jeg har brukt Retriever og gjort så godt jeg kunne for å finne saker, men ber om forlatelse om noe er glemt.

I del to trykker jeg innleggene jeg har publisert så langt i debatten.

Fremst i boka står den mest interessante teksten, i det minste for de som har fulgt debatten, nemlig en ny artikkel der jeg prøver å løfte perspektivet og anskueliggjøre trendene bokbransjen er del av. Jeg spør om dette er noe jeg ukritisk kan være med på. Jeg mener at forfattere, men også andre i bokbransjen, må våge å se sannheten i hvitøyet.

Jeg har hatt mye god hjelp underveis i debatten. Folk har føret meg med fakta, tips og kilder. Takk for det!

Jeg har også hatt flere gode lesere, som har hjulpet meg å holde tunga rett i munnen når jeg har skrevet. Jeg vet jeg har gått på noen bommer her og der, og kanskje vært litt i overkant frekk også, det ber jeg om unnskyldning for. Årsaken har vært at jeg har opplevd det viktig meg å holde tempoet oppe.

Det er nemlig mange som ønsker at debatten skal være ferdig nå.

Støtte har jeg fått fra mange hold. Men bare noen av disse har uttalt seg offentlig. Det er også viktig å huske at det allerede før mitt første innlegg i Aftenposten hadde kommet innlegg fra Juliane Rui og Mikkel Vika. Disse er også tatt med i dokumentasjonen her.

I tillegg til i avisene, har debatten gått friskt på sosiale medier. Jeg har ikke oversikten, men jeg vet blant annet at det har kommet frem en del interessante meninger på f.eks. Facebook-siden til Vagant-redaktør Audun Lindholm.

Jeg har altså fått mange personlige meldinger fra folk som enige med meg. Mitt håp er at disse også tør å si det høyt til andre enn meg, gjerne offentlig, og om ikke det, så i hvert fall til redaktøren sin. Alene har min stemme ingen betydning. Det må bli et kor, hvis det skal føre til noe.

Sist, men ikke minst, vil jeg si at jeg med disse tekstene – der denne e-boka er den foreløpige kulminasjonen – ikke bare formidler et tankeinnhold, men også prøver ut en performativ strategi for å gå utenfor de tradisjonelle publikasjonskanalene.

Men man blir ikke rik av å skrive på nett. Jeg har lagt ut alt fritt tilgjengelig. Denne boka vil etter hvert bli lagt ut for salg i ebok.no, slik at man kan kjøpe den der (men den vil selvsagt fortsatt være tilgjengelig gratis også). Det er også mulig å vippse en symbolsk sum til 48076057.

Agnar Lirhus, Moss 18.11.2022

Del 1

Årets julegave

Artikkel om bokbransjen og debatten høsten 2022

To linjer

Tipset jeg fikk av Geir Gulliksen da jeg debuterte, og som jeg har holdt fast ved siden, var: Når boka kommer ut, må du være i gang med noe nytt. Den beste medisinen mot anmeldelser, enten de er positive eller negative, er å være oppslukt av noe annet. Jeg har elsket å skrive, og sett bort fra manglende omtale og interesse ved å tenke: For meg er skrivingen så givende at jeg vil fortsette, samme hva. Ofte har jeg vært langt inni en ny bok idet jeg lanserer en roman.

Jeg hatt en ganske lang reise som forfatter, og har underveis sett mange sider av denne litt aparte konstruksjonen «bokbransjen», der den norske litteraturen antas, redigeres, omsettes og distribueres. Jeg har skrevet sære romaner, mer tilgjengelige romaner, barne- og ungdomsbøker og dikt på uavhengig forlag. Jeg har vært konsulent på krim og redaktør for spennende hybridbøker. Jeg har sett, om enn alltid litt fra utsiden, hvordan bokbransjen har endret seg på de 17 årene som har gått siden jeg debuterte. Da dunket Geir Berdahl oss unge i ryggen og sa flåsete: Skriv en krim! Nå er det motsatt: Ingen sier det, men alle håper det.

Det er en flåsete beskrivelse i Berdahls ånd. Men noe er det i det.

Forlagsbransjen har blitt en høflig og regulert verden der markedsstrategier, opplagstall, kalkyle, osv., er mer sentrale begreper enn synekdoke og hybrid.

Ser man utgivelsene fra fugleperspektiv, er det sant som Jan Kjærstad har påpekt gang på gang: Vi har en strømlinjeformet bokproduksjon der overflaten er plettfri, men der det – når man tenker over saken – er uforståelig lite variasjon i underlagstenkning og risikovilje. Det er lite krancling om kunstnerisk orientering. Vi har ikke en Profil-krets som raljerer med parnasset. Når jeg leser Dag Solstads «Foredrag på forfatterforeningens seminar på Voksenkollen» (1970) blir jeg direkte ubekvem, og jeg fatter simpelthen ikke at han klarte å fremføre det. Men jeg tenker også at han hadde allierte. Det har ikke dagens forfattere. Vi er konfliktsky og alene. Vi skriver på, i hvert vårt kontor, uten en overgripende analyse av situasjonen vår.

I lys av debatten som brøt ut etter at jeg skrev innlegget «Hva skal vi med en litteraturkritikk hvis den er gratis reklame for forlagene» i Aftenposten (se neste del av boka), og som en forklaring på hvorfor jeg satte den i gang og deltok aktivt i den etterpå, har jeg lyst til å trekke frem to utviklingslinjer jeg opplever som tydelige og viktige, både for muligheten og motivasjonen for å skrive, når jeg ser tilbake mot romandebuten i 2005. Den ene er strukturell. Den andre går på hverdagen for en forfatter som samarbeider med et forlag.

Jeg skal ikke belemre leserne med masse tall. Alle vet det uansett. Det foregår en finansiell konsolidering i forlagsbransjen. I min tid har Cappelen og Damm fusjonert og blitt et enormt forlag. I 2021 solgte Bonnier seg ut av Cappelen Damm slik at det danske mediekonsernet Egmont ble eiere. Bonnier kjøpte Strawberry, og har ambisjoner om å ta markedsandeler, som det heter, og også bli store i strømmemarkedet. Kagge har blitt kjøpt opp av danske Politiken forlag. I september 2022, for bare noen måneder siden, ble de

viktige uavhengige forlagene Dreyer, Press, Spartacus og Pax del av Gyldendal, under paraplyen Forente forlag.

Ennå har vi en viss flora av forlag i Norge, men hadde det ikke vært for Konkurransetilsynet kan man forestille seg at de to mediegigantene Egmont og Bonnier ville ha tatt en større jafs av den norske bokbransjen. I november 2022, midt i bokbransjedebatten som nå har rast på avissidene, ansatte Cappelen Damm Sarah Willand, tidligere direktør i TV2, som ny toppsjef (fun fact: TV2 har samme eier som Cappelen Damm). Om Willand ser ti år frem i tid, hva slags forlag drømmer hun om å lede? I alle fall ikke Oktober anno 1990. De som bestemmer, aksjonærene i generalforsamlingen, vil ha mest mulig utbytte. Derfor er konsernenes generalforsamlinger den viktigste påvirkningsfaktoren i norsk bokbransje i dag. Dette betyr at bransjen investerer der det er utsikter til utbytte, ikke i politikken Forfatterforeningen og framsynte politikere i sin tid skapte for mangfold, en politikk som har resultert i mye god litteratur – og gode forlag. Konklusjonen av denne observasjonen er: Når bransjen ikke investerer i litteraturpolitikken, investerer de heller ikke i forfatterne. Forlagsbransjen slik som den fremstår i dag, er med andre ord direkte i strid med forfatternes interesser. Vi har ingenting å tjene på å være lojale mot forlag eid av enorme konserner.

Avsnittet over har jeg dedusert meg frem til. Analysen er overhodet ikke kontroversiell. Bokbransjen har fulgt det samme finansielle aksiomet om konsolidering og strømlinjeforming som omtrent alle andre bransjer. Men mens de fleste andre bransjer opptrer i et frihandelsparadigme, har bokbransjen særordninger som fritar dem fra markedets lov.

Hvordan er det å være forfatter, skrive bøker og gi dem ut i dette systemet? Da jeg debuterte i 2005, skrev man ferdig boka. Så ga forlaget den ut. Deretter fikk man se hva som skjedde – om noe skjedde – og ta det derfra. Det var i hvert fall sånn jeg opplevde det. Det kan godt hende at mange forlagsansatte rister på hodet og sier at dette systemet fungerte dårlig, og slett ikke er noe å trakte etter. Likevel opplever jeg at denne skjodesløsheten, det at forlaget fokuserte mest på boka og mindre på marked, ga flere titler muligheten enn systemet vi har nå gjør. Tallene gir meg rett. I Prosa 3/2022 beskrives det hvordan bokmarkedet før hadde et betydelig sjikt av mellomselgere, mens det i dag omtrent kun fins verstseltgere og noen få bestselgere.

Den viktigste endringen i mitt hverdagsliv som forfatter er likevel ingenting av det jeg har nevnt over. Den viktigste endringen er den gradvise innsikten i hva all tiden jeg har lagt ned i skrivingen egentlig har bidratt til. Og nå mener jeg ikke i kroner og øre, men hva slags system jeg egentlig er del av. Hva er jeg med på å bygge oppunder med mitt navn, mine timer og min kraft? Utallige timer, dag etter dag, endeløs venting på respons fra forlagene, ganske pinlige seanser der jeg blir bedt om å selge bøker ingen vil kjøpe. Hva er jeg med på, hva bruker jeg kreftene på? Jeg begynner å føle at jeg valgte feil, eller at jeg ikke fulgte med i timen. Jeg begynner å føle at jeg skulle ha vært så mye mer kritisk, jeg skulle sagt fra, vært en sånn plagsom masekopp, men at det nå allerede er for sent. Eller kanskje ikke? Kanskje vi kan snu det ennå?

Frustrasjonen toppet seg med min nye roman *Dragen*. Boka ble utgitt til øredøvende stillhet. Ikke var den å se i pressen, og ikke i bokhandler heller. Men dette var ikke den sedvanlige forfatterfrustrasjonen over å ikke bli sett,

irritasjonen over nok en gang ikke å selge bøker. Det jeg oppdaget var at jeg ikke kunne leve på denne måten. Dette går ikke lenger, jeg er snart femti år, det er ikke et verdig liv. Jeg tenkte: Jeg er jo lærer, og jeg innså at det å være lærer er mer verdig enn å vente på lesninger, enten det er fra redaktører, markedssjefer eller anmeldere. Jeg så på mengden av bøker som gis ut uten at noen er interessert. Det var noe skremmende konformt med det hele. Jeg skjønnte ikke hvorfor jeg, og så mange andre forfattere, aksepterte systemet vi var del av, som rigget seg til innenfor et frihandelsregime, med oppkjøp av store konserner, sammenslåing og markedsorienterte investeringer i strømming, podkaster, nett-TV-kanaler, og hva det nå heter alt sammen, mens de i festtalene snakket om innkjøpsordning, litteratur, kunst og kultur.

Hvor var det maktkritiske perspektivet vi forfattere historisk har representert?

Jeg ble flau. Jeg følte meg som en dust. Jeg tenkte: Jeg kan ikke med hånden på hjertet si at jeg driver med kunst, fordi kunst ikke kan leve innenfor et slikt regime. Jeg tenkte: Jeg begynte å skrive fordi jeg ville drive med kunst, ta sjanser. Jeg tenkte: Jeg har blitt altfor konform, det er systemet som gjør det med meg, systemet former oss forfattere, vi blir lydige og underdanige, fordi systemet er så uendelig mye større enn oss små og ensomme forfattere, blir vi redde, lydige og underdanige. Jeg tenkte: Denne avmakten, dette at hver forfatter sitter alene, dette at vi aldri kan rette et felles krav, og at vi bare må finne oss i alt mulig, det er jeg ferdig med. Jeg skriver ikke flere bøker.

Dette er bakgrunnen for at jeg startet debatten. Sånn som den utviklet seg, kan det nesten se ut som om jeg hadde en plan. At jeg startet med et smell, et

polemisk utspill, og derfra utviklet argumentasjonen. Men jeg hadde ingen plan. Jeg hadde bare så utrolig mye mer på hjertet enn jeg ante selv.

Denne artikkelen er et forsøk på å se debatten på større avstand. Jeg vil prøve å forstå og definere hvilke mekanismer som er i spill. Jeg vil skape et forsvarsverk. Jeg vil at vi forfattere skal si det vi mener, uten å bry oss om hva styret i forlaget vårt måtte mene – eller redaktøren eller markedssjefen, for den saks skyld. Hvis ikke vi forfattere snakker fritt, hvis vi ikke tør å bruke ytringsfriheten vår på grunn av skjulte mekanismer, hvem skal gjøre det da?

Jernloven

Hvilken dynamikk er det norske forlag går inn i når de får inn utenlandske konserner som eiere, og kjøper opp mindre uavhengige forlag? Sånne spørsmål har begynt å tumle rundt i hodet mitt. Hvilken tankegang følger forlagshusene når de kjøper opp bokhandlerkjeder og på den måten får kontroll over verdikjeden fra produksjon til salg (nøyaktig som i dagligvarehandelen)? Jeg spør meg: Hva er formålet med å utgi samme åndsverk – eller for å bruke en bedre term: produkt – i flere formater? Utvikler strømming litteraturen, eller gir det bare økt akkumulasjon? Svaret gir seg selv. Bransjen følger den globale kapitalismens logikk.

De fremste representantene for denne tankegangen i dag er selskaper som Google, Facebook, Amazon, m.fl. Disse selskapene smiler med ytringsfrihet og demokrati i munnvikene, men har egentlig kun ett mål, opphopning av verdier. Det har oppstått en dynamikk i hele verden (i hvert fall Vesten) der det virker som om alle tenker: Spis eller bli spist. Denne frykten er ikke

grunnløs. Google spiser start-ups til frokost, lunsj og middag. Alt som kan skapes i den digitale tidsalder, har plass i Googles glupske mave.

Konsekvensen av det globale algoritmeimperiet til Google er at vi alle ser det samme, tenker det samme, føler det samme. Shoshana Zuboff skriver om dette. «Vi er et middel til andres mål.» Zuboff forklarer hvordan handlingene våre i den digitale tidsalder egentlig er biprodukter av det egentlige produktet: Googles forutsigelsesprodukter. Dette er beregninger som Google selger på annonsemarkedet, der akkumulasjonen er svimlende. I Googles matrise er vi mennesker produsenter av digital eksos, og knapt mer enn det. Det absurde er at når man først har tenkt tanken, kan det samme slå en om forlagsbransjen og andre toppstyrte vertikale integrasjoner. Bøkene er et tilfeldig biprodukt av det egentlige produktet: penger. I bokbransjen skaper man penger for aksjonærene og sin egen opprettholdelses skyld.

Hvordan? Jeg har snakket med mange forfattere som ha vært på såkalt «markeds møte» der menneskene i markedsavdelingen ikke har lest boka de har skrevet, som de nå altså skal selge. Det er nærliggende å tenke at de kunne ha solgt hva som helst (brunost på Kiwi, for å ta et eksempel). Forfatterens risiko er bokbransjens råstoff, skriver Bjørn Vatne. Han føler en viss glede ved tanken på å forfatterne «sysselsetter redaktører, bokhandlere, bibliotekarer og kritikere i vårt mangslungne filleimperium». Ja, på en måte er det fint. Men det er ubehagelig å tenke over det faktum at produktet er arbitrært for all storskala vareproduksjon i dag. I globale konserner er ideologien at produktet vil bli bedre dersom organisasjonen blir mer strømlinjeformet og effektiv. Integrering fra topp til bunn gir kontroll på

verdikjeden. Råstoff skaffes der det er billigst og enklest å få tak i. Tekst (ikke hovedsakelig bøker lenger?) er bokbransjens tilfeldige resultat.

I vår stadium i historien, i den såkalte digitale revolusjonen, foregår ikke lenger vareproduksjonen på samlebånd i strømlinjeformede fabrikker. Produktet er derimot strømlinjeformingen av oss selv. I den epoken vi lever i, der vi absurd nok går rundt og innbiller oss at vi er unike alle sammen, gjetes vi i virkeligheten som sauer i samme retning. Vi virrer med blikket, vi er dyr i skogen en mørk natt, inntil et lys flakker opp, da snur vi oss lynraskt: Twitter eksploderer, alle hiver seg på – jeg må mene noe, jeg også! – produksjonen av digital eksos går rett i taket, og nok en gang innkasseres en all time high.

For meg føles det avgjørende å stå imot denne dynamikken. Hvis jeg bruker digitale plattformer, noe jeg og mange med meg jo gjør, må jeg bruke dem kynisk. Jeg må benytte digitale plattformer med vissheten om at det holder å miste fokus et sekund – et øyeblikks sløv glemsel, og vipps, jeg er slukt. Jeg har sagt: Vi forfattere kan flytte til andre plattformer hvis bokbransjen blir irrelevant for oss. Selv om det er sant, er det en naiv påstand.

Årsaken er at de plattformene vi kan flytte til, ofte er eid av de enorme selskapene jeg skriver om over. Vi kan nå ut til mange via Youtube, Instagram og Facebook. Amazon har en egen plattform som heter Kindle Direct Publishing, der det bare tar en time eller to å publisere en bok. Ja, forfatterne kan flytte dit, men i så fall er det egentlig bare en naturlig konklusjon på doktrinen om opphopning. (Spis eller bli spist!) Dersom vi forfatterne forlater norske forlag og begynner å publisere på globale plattformer som er styrt av penger og algoritmer, er vi enda nærmere en komplett strømlinjeformet og

monopolistisk infrastruktur for litteratur. Forlagene har da blitt avslørt som de tomme skallene de er når de tilpasser seg den rådende økonomiske tendensen henimot vertikal integrering og store majoritetseiere i ryggen, men ingen endring til det bedre har jo skjedd hvis vi heller skriver for Jeff Bezos.

For at forlagene skal være nødvendige, for at de skal fylle sin historiske og kulturpolitiske funksjon, for at de skal være verdige den offentlige støtten de mottar, må de bli sentrale i motstandskampen mot ensretting og monopolisering. (Ja, dette er faktisk en kamp.) Da er de ikke lenger tomme skall, men kulturbærende institusjoner vi ikke kan klare oss foruten. Her kan det passe å minne om dansk Gyldendal, som skaket samfunnets grunnvoller med sine utgivelser i den skandinaviske realismens gullalder, men nå selv knaker i sammenføyingene på grunn av enøyd markedstenkning. De seriøse forfatterne har for lengst forlatt dette synkende skipet, som nå har forsøkt å legge om kursen igjen, men kanskje er det for sent?

Det er talende at etter to uker med frenetisk debatt, har vi ennå ikke hørt noe substansielt fra bokhandlerkjedene eller forlagene. Så langt er alt vi har fått noen velvalgte ord fra Forleggerforeningens leder Heidi Austlid: «Et forlag ønsker at alle titlene skal selge.» 17. november trykket Klassekampen et intervju med sjefredaktør i Gyldendal Kari Marstein og forlagssjef i Oktober Ingeri Engelstad, der disse tunge og kunnskapsrike aktørene sier de det samme som vi har hørt før: Innkjøpsordningen er en viktig trygghet for forlagene, men kan ikke finansiere dem, derfor er de avhengig av bestselgere. Det de ikke forteller, og som jeg har etterspurt fra dag én, er hvilke titler som har blitt kjøpt inn i bokråd og fått markedsstøtte denne høsten.

Unnvikelse er klassisk konsernstrategi. Alle konsernledere vet at når det blåser opp, da er det beste å se en annen vei og vente på bedre vær. Det dummeste et konsern kan gjøre når noen stiller betimelige spørsmål ved måten de driver på, er å uttale seg, for dermed skaper de nytt momentum i debatten og forlenger den. Big tobacco er kroneksempel på hvordan en bransje som er i utakt med sin tid, forsøker å tåkelegge fakta så lenge det overhodet lar seg gjøre. Fossilbransjen er et annet eksempel. I det hele tatt synes det som om det er svært få bransjer som styres etter markedsdoktriner som tåler offentlighetens søkelys. Begynner man å undersøke, vil det vise seg at slike konserner tjener seg selv, ikke samfunnet og befolkningen – for bokbransjens del på tross av at de subsidieres tungt. Kunsten bør være et sted der man tar risiko og tenker høyt. Poenget med ytringsfriheten som forlagsbransjen skal være en elementær bidragsyter til, er at ytringsrommet skal brukes. Hva forteller bokbransjen når de så åpenlyst vegrer seg mot å tre inn i debatten om dens egen fremtid? Sånn jeg forstår det, betyr stillheten at de er strategiske og PR-smarte. Som Hilde Susan Jaegtnæs skrev på Twitter: De som ikke aktivt dementerer påstandene som er kommet frem, impliserer seg selv. Bokbransjen har mer å tape på å ytre seg, enn på å la være. Det vekker ikke tillit.

Forfatterne

Jeg må også tørre å si noe om forfatterne. Jeg er fristet til å si at litt for mange forfattere er feige (inkludert meg selv, jeg har holdt kjeft i 17 år). Jeg innledet med å vise til Solstads foredrag på Voksenkollen. For de som ikke har det friskt i minne, eller som kan hende aldri har lest det, skal jeg kort parafrasere det her. I foredraget skiller Dag Solstad mellom forfatterne som tjener penger og de som ikke gjør det. Han mener at de som tjener penger, også om

pengene kommer fra en annen jobb, må innse at Forfatterforeningens stipender skal gå til de fattige forfatterne (=Solstad m/venner), og ikke dem selv. Solstad rakker ned på enkeltindivider og utleverer økonomisk informasjon om gud og hvermann, for eksempel hvem som har fått hva i stipend. Han mener forfattere som har penger ikke har rett på stipender.

Foredraget førte til stor forargelse og splid i Forfatterforeningen. Legendarisk infamt er angrepet på forfatteren Solveig Christov, fru direktør Harald Grieg: «Vi har ingen grunn til å vise noen takknemlighet mot Gyldendals administrerende direktør, han har utbyttet nok forfattere i årenes løp, la han forsørge kona si selv.» Alle innser at Solstad går langt over streken her. Men å lese det føles også frigjørende. Solstad demonstrerer at han ikke er redd for noe. Han driter i om han fornærmer bokbransjen, og dermed ødelegger for resten av sin egen karriere. Det viktigste jeg leser ut av foredraget er at Solstad ser på litteratur og kunst som kamp. Uten kamp, ingen litteratur, leser jeg. En slik kamplyst har ikke jeg sett hos en eneste norsk forfatter i løpet av de 17 årene jeg har vært i gamet. Solstad er selvsagt ufin. Men jeg lar meg samtidig inspirere av at han tør! Slik er det med historiske kulturkamper, infame artikler og foredrag vi leser om i skolebøkene. Vi lærer ikke bare om den historiske konteksten, men også noe viktig om å være kunstner: Det er en kamp, det å stå i det. Det skulle ikke forundre meg om Solstad moret seg med sin ungdommelige favoritt Knut Hamsuns legendariske karakterdrap på Henrik Ibsen mens han skrev foredraget han skulle holde på Voksenkollen.

Det er egentlig det samme om man kaller disse mekanismene feighet, utsatthet, ensomhet, eller fortvilelse. Det viktige er at vi begynner å spørre oss om årsaken til tausheten fra og lydigheten til forfatterne. Stillheten må også

ses i lys av samfunnsmessige tendenser. Prekariatet er navnet på den økende mengden mennesker som ikke får fast jobb. Disse menneskene er henvist til å jobbe fra kontrakt til kontrakt i akademia, pressen, osv., eller rett og slett fra bestilling til bestilling, slik sykkelbud eller transportører med egen bil må gjøre. Årsaken til at denne utviklingen får bre om seg, er at den tjener selskapene og organisasjonene, altså eierne, enten det er det offentlige eller private aksjonærer.

Logikken er slik: Med prekariatet appliserer selskapene frihandelsdoktrinen ikke bare på salgsleddet, men også på produksjonsleddet. Slik foregår det: For å kunne selge det beste og billigste produktet, må selskapene også kjøpe den beste og billigste arbeidskraften på markedet (=et menneske). Når produksjonen synker, eller det kommer en enda bedre arbeider på markedet – eller en maskin! – bytter de vekk arbeideren (=menneske) men en annen.

Det eneste botemiddelet mot utbytting av arbeidskraft er organisering og lovverk. Men i individets tidsalder står fellesskapstanken sørgelig svakt. Hvis jeg hadde fremført ærendet mitt i denne debatten for Forfatterforeningen og bedt dem ytre seg (jeg har ikke hørt fra dem), ville det utløst en diskusjon blant medlemmene som antagelig ikke ville endt med noe som helst. Årsaken? Vi forfattere er så ubekvemme med å stå ved andres ord, at vi heller står alene.

Ja, vi forfattere står alene, men på sett og vis må vi også gjøre det. Å skrive en vellykket bok kan ikke kontraktsfestes, akkurat som ingen vet hvor lang tid det vil ta, eller hvor mye arbeid som må legges ned. Vi kommer til forlaget med manuset vårt, og håper noen vil lese. Vi har hele tiden på følelsen at vi

skal være glad til hvis de gir ut boka vår. Siden vi er alene, er det ikke aktuelt for oss å si: Husk at vi er grunnen til at du har jobb, kjære redaktør. Husk at den risikoen jeg tok ved å satse livet mitt på dette, er fundamentet for at dere kan holde businessen gående. Hvorfor kan vi ikke si det? Fordi det står horder av mennesker bak oss som puster oss i nakken. Det øyeblikket jeg forlater bokbransjen, er 100 mennesker klare til å ta plassen min.

Hvorfor står det 100 mennesker i kø, klar til å ta over plassen min? Hva er det som driver et ungt menneske til å satse på skriving, når fremtidsutsiktene dersom hen lykkes og får gitt ut en bok likevel er dårlig økonomi og null interesse? Ennå hviler det en patina av romantikk over forfattertilværelsen. Men forestillingen om den fri og uforutsigbare forfatteren er nettopp bare en forestilling. I den grad det ennå måtte finnes slike elementer i bokbransjen, blir de sakte, men sikkert luket ut. Sannheten er at vi lever på en løgn. Vi drømmer om fordums storhet. Andre forfattere er kanskje ikke enige med meg, men jeg har fått en stadig klarere fornemmelse av at det jeg driver med ikke egentlig er litteratur, men et produkt hvis hensikt er å opprettholde systemet.

Selv ble jeg forfatter fordi jeg var dypt fascinert av opprørske forfattere som Jens Børneboe, Dag Solstad, Thomas Bernhard, og så videre. Men mer og mer føler jeg meg som det stikk motsatte av disse forfatterne. En lydig arbeider som leverer produktet direktøren ber om, og slik kan fabrikken fortsette i det uendelige. Jeg tror det er mange, både forfattere og andre som arbeider i bokbransjen, som burde legge vekk manusbunken for en liten stund, ta seg en skikkelig pause, og reflektere over hva de egentlig bidrar til.

Mangfold

Når vi alle i den digitale tidsalder er henvist til å tjene våre egne interesser – og kun dem! – når vi dyrker vårt individ og vår egen agenda, får vi et fattig debattklima. Jeg synes dette har blitt tydelig i debatten som har utspilt seg. Jeg har helt oppriktig forsøkt å frigjøre meg fra tanken på at jeg ved å kjøre denne debatten selv skal bli lagt merke til og selge flere bøker. Jeg tror noe av grunnen til at jeg har fått et visst gjennomslag, er at folk har registrert dette og trodd meg på det. Det paradoksale er at jeg måtte komme til et punkt der jeg var villig til å risikere alt jeg har bygd opp, hele karrieren, før jeg tok bladet fra munnen. Det sier nok en del om meg, men også mye om bokoffentligheten.

På hvilken måte tjener aktørene i debatten først og fremst sine egne interesser? Jo, Vårt Land og Morgenbladet reagerte instinktivt med å avvise hele problembeskrivelsen. Hvorfor gjorde de det? Svaret er ganske åpenbart. Dette er to medier som har investert tungt i kulturjournalistikk de siste årene. Når det da hevdes at kulturjournalister løper forlagenes ærend, føler de behov for å avvise dette. Morgenbladet er en aktør som mottar mye pressestøtte. Om det skulle vise seg at avisa ganske ukritisk dilter etter bokbransjens investeringer, er kritikken ubehagelig. Selv om avisa sier noe annet, vet de nok innerst inne at selv om kvalitet er et kriterium for hva de dekker, vil ofte andre kriterier trumfe det. Kanskje har de sjekket sine egne sider og innsett at de har dekket nøyaktig de samme titlene som alle andre medier denne høsten? Kanskje har de også hørt rykter om markedsstøtte og bokråd? Eller ble de tatt på senga? Kanskje har de rett og slett ikke tenkt over sammenhengene mellom kampanjebrosjyrer, pallesalg, opplagstall og deres egne avissider?

Klassekampen har også satset mye på litteratur de siste årene, antagelig mest av alle medier i Norge. Men i motsetning til Vårt Land og Morgenbladet har de satset på bredde, framfor en spisset profil. Slik sett er debatten velkommen for Klassekampen, fordi de vet at de vil komme godt ut av den. Når de tar tak i saken og forsøker å finne fakta, kan dette dermed også ses i lys av egeninteresse. Det er en kynisk måte å se det hele på, men likevel godt egnet til å få fram hovedpoenget og grunnlaget for hele debatten, nemlig mangfold.

For hva om vi i Norge ikke hadde hatt en eneste avis som med hånden på hjertet visste at de hadde valgt stoff på bredt og selvstendig grunnlag? Jo, da hadde det blitt med Ellefsens slappe fis, og så var resten overlatt til Twitter.

Jeg har samlet debatten i denne boka, fordi jeg håper vi kan hoppe over alt som har blitt sagt til nå neste gang den oppstår. La oss hoppe rett til tall og fakta! La den begynne med et utspill fra en forlagssjef.

Del 2

Mine innlegg i debatten

Hva skal vi med litteraturkritikk hvis den er en gratis reklamekanal for forlagene?

La meg åpne med å legge meg langflat for personangrepene som vil komme. Ja, jeg er en mislykket forfatter. Jada, jeg er misunnelig på suksessforfatterne jeg nevner under.

Men nettopp fordi jeg er en mislykket forfatter, har jeg fulgt denne bokhøsten nøye.

Pressens mandat er å være den fjerde statsmakt. Dette betyr å ha en kritisk innstilling og fortelle om feil ting i samfunnet, men også positivt ting folk ikke vet om. Pressens etiske imperativ er å undersøke ting selv. Å finne og skape sakene samfunnet vårt trenger innsyn i.

Alle mediehus av en viss størrelse har også noe de kaller kulturredaksjon. Her gjelder andre regler enn i pressen for øvrig. Før sommeren er det hektisk møtevirksomhet mellom kulturredaksjonene og forlagene. Store forfatternavn skrives inn i kalenderen. Når bokhøsten begynner, er planen klar. Rensk spalteplassen!

Er forfatteren stor nok melder også Dagsrevyen seg på og filmer forfatteren bak enorme bokstabler, mens hen signerer så blekket spruter. Bare i høst har

grepet blitt brukt på Nina Lykke, Matias Faldbakken og Yohan Shanmugaratnam.

Det evig gjentatte bildet av forfatteren som signerer stabler med bøker, forteller følgende om ideologien i norsk kulturjournalistikk: Money talks, bullshit walks.

Hvem har i år hatt gleden av å være Den Store Forfatteren redaksjonene rensker spaltene for?

Uke 34: Jo Nesbø. Uke 35: Trude Marstein. Uke 36: Maja Lunde. Uke 38: Helga Flatland og Matias Faldbakken. Uke 39: Agnes Ravatn. Uke 40: Marie Aubert. Uke 41: Nina Lykke. Uke 42: Zeshan Shakar. Alt sammen perfekt fordelt.

Kulturjournalistikk har alltid basert seg på tidsånd og trynefaktor, vil noen innvende. Ja, men det nye er at avisene knapt skriver om andre bøker. I høst er ingen andre forfattere reelle konkurrenter til forfatterne jeg nevner over – men du får høre om en ‘bobler’ under.

Spørsmålene kulturredaksjonene bør stille, er: Hvor mange av titlene som har tatt spalteplassen til nå denne høsten er kunstverk eller har samfunnsmessig relevans? Hvor mange av bøkene er derimot først og fremst produkter med kommersiell verdi?

Hvis kulturredaksjonene skriver om kommersielle produkter framfor kunstverk eller bøker med viktig samfunnsverdi, eller på bekostning av

sterkere slike verk, er de ikke lenger kulturredaksjoner, men reklamebyråer. Hvordan rimer det med pressens imperativ om å være fri og kritisk? Hva hadde vi sagt om avisene hyllet brunosten på Kiwi?

Det finnes hederlige unntak. Jeg tilhører minoriteten av forfattere som syntes det var betimelig å ta debatten om den såkalte virkelighetslitteraturen, som Aftenposten initierte i 2016. Det er også spennende at Ingeborg Arvola (bobleren!) har fått momentum i høst, en forfatter som har levert kvalitetsbøker år etter år.

Det virker som om kulturredaksjonene mener litteraturkritikk handler å gjøre kritiske vurderinger av verkene forlagene til enhver tid peker på. Men litteraturkritikken bør være kritiske til litteraturfeltet som sådan. Redaksjonene bør selv søke den gode litteraturen, ikke avtale hva som skal bli høstens suksesser på bakgrunn av forfatterens navn og forlagets pitch.

Kulturredaksjonene vil svare at de er et marginalisert felt med lite midler. Mitt svar er: Å bli forlagenes lydige lakei for å få tilgang til billig klikkagn, er som å pisse i buksa for å holde seg varm. Det er den sikreste måten å gjøre kulturjournalistikken irrelevant på.

Publisert i Aftenposten 2. november

Fotnoter til innlegg i Aftenposten

Ingen har vel lyst til å skrive om bokhøsten. Men jeg føler at jeg ikke har noe valg.

3. november har jeg et [innlegg i Aftenposten](#). Her viser jeg hvordan noen få utvalgte forfattere har preget kultursidene i landets aviser denne bokhøsten. Jeg hevder at kulturredaksjonene skriver om forfatterne forlagene ønsker de skal skrive om, og derfor bør anses for gratis reklamekanaler. Det er noen sider ved innlegget jeg har lyst til å utdype. I pressen må man jo være polemisk for å få frem et poeng, og fatte seg i korthet.

Fotnote 1. Markedsavdelingene

Et underliggende premiss for påstanden om at kulturredaksjonene gjør som forlagene ønsker, er at forlagene satser på noen få forfattere. Jeg er ganske sikker på at dette vil bli imøtegått fra samtlige av vårt lands forlags markedsavdelinger. Men jeg mener det er rett.

Ikke rett på den måten at de ikke satser noe på alle titlene de gir ut. Joda, alle titler blir sendt ut i anmeldereksemplar. Alle titler står i katalogen. Alle får en pressemelding, og så videre.

Men sammenlignet med titlene som skal bli årets bestselgere, er dette bortsøvelser. Lenge før bokhøsten begynner, er høstens vinnere solgt inn i store kvanta til bokhandlerkjedene, og de har blitt presentert for kulturredaktører i det ganske land. Med strupete kulturbudsjetter, er det ikke plass til stort andre titler enn de forlagene og avisene på forhånd har avtalt at det skal skrives om.

Det har ikke alltid vært slik, men det har blitt slik i tiltagende grad, og de siste årene synes jeg å ha sett en ekstrem ensretting. Slik beskriver en forfattervenn det i en sms: «Bokoffentligheten som den var er død. Bredden fjernes, utraderes. Bare noen få synes. Og hva skjer med hele den norske litteraturen når bredden drepes? Om si, ti år til?»

De dystre fremtidsutsiktene til den litterære offentligheten har gitt bokhøsten et eksistensielt alvor for mitt vedkommende. Jeg har i år skrevet min kanskje mest tilgjengelige bok, *Dragen*. Dette er en bok om rus i forskjellige former. Personen fortellingen kretser omkring er Henriette, som veksler mellom å være gatenarkoman og nykter. Jeg har prøvd å få frem hvordan rus påvirker henne, men også alle rundt henne. Henriette og fortelleren Daniel har barn sammen. Disse barna er som alle andre barn, men de har også en ekstrem sårbarhet. Mange lever i en lignende situasjon. Rusproblematikken sprer seg som ringer i vannet gjennom hele samfunnet vårt.

Siden boka har et tema som er aktuelt, og også har et narrativt driv, trodde jeg den kunne ha interesse for den litterære offentlighet. I min naivitet innbilte jeg meg at forlaget ville løfte den frem. Jeg trodde at i hvert fall noen aviser ville skrive om den.

Jeg tok feil.

I reklame, på sosiale medier, og andre arrangementer er det de samme bestselgerne som har blitt presentert igjen og igjen. Slik ser det i hvert fall ut utenfra.

Edit 3.11. 16:04. En liten oppklaring: Jeg har hatt en samtale med den personen som har kontakt med kulturredaksjonene på mitt forlag. Hun kjenner seg ikke igjen i virkelighetsbeskrivelsen min, og sier at det hun bruker mest tid på å presentere for avisene, er titler av mer ukjente forfattere. Jeg tror henne absolutt på dette. Hvis jeg innlegget i AP gir uttrykk for at jeg mener at forlagene har allmakt til å sette agendaen, er det nok feil. Likevel mener jeg å ha rett i at mediene dekker de samme store titlene idet de kommer ut.

Fotnote 2. Et eksistensielt rop

Hvorfor er dette eksistensielt for meg? Og hva mener jeg med det?

Jeg mener ikke at jeg er bedre eller mer verd enn andre forfattere. Men i en winner takes it all-kultur, får jeg rett og slett ikke puste. Jeg synes det er for tungt å jobbe så hardt som jeg gjør, og likevel bare være fyllmassen i en verden av kjendisforfattere.

Jeg debuterte i 2005. Siden da har det bare gått nedover.

Det er nesten paradisk. Dagen etter at jeg hadde krotet ned innlegget som nå står på trykk i Aftenposten, hadde Bokmagasinet i Klassekampen den første (og siste?) anmeldelsen av boka mi. Her beskriver anmelderen Morten Langeland dynamikken jeg prøver å gi uttrykk for med mitt desperate rop:

«Lirhus har skrevet velkomponerte romaner før. Dessverre strekker forfatterskapet hans seg over drøye femten år hvor slike bøker har fått gradvis mindre oppmerksomhet. For debuten «Skogen er grønn» fikk han så vidt jeg kan se 13 anmeldelser. Dette er den første av «Dragen».»

Jeg begynner å tenke at det må finnes andre, mer ærefulle sysler, å bruke tiden på.

Fotnote 3. Kjendisforfattere

Hvorfor trekke inn andre forfatterkolleger ved navns nevning i innlegget i Aftenposten? Mener Lirhus at han selv er en bedre forfatter enn dem? Nei, overhodet ikke. Faktisk er flere av forfatterne på listen, kunstnere jeg selv setter svært høyt.

Samtidig er det ikke slik at enhver ny tittel fra deres hånd, automatisk er sterkere enn alle andre titler det samme året. For at den litterære offentligheten skal leve - for at det skal være vits å bry seg om den utover underholdningsverdien - må det være mulig for verk som kommer fra siden, under-fra, eller hvor-som-helst-fra, å bryte gjennom.

Jeg gjorde dette tankeeksperimentet (som kanskje flere bør gjøre): Hvis landets kulturredaktører fikk alle høstens titler på pulten sin med hvitt omslag og uten forfatternavn - og uten å ha snakket med forlagene - hvilke av dem ville de ha skrevet om?

De samme titlene som de har skrevet om i høst?

Kan hende ville faktisk én redaksjon ha gjort det? Kan hende mener én anmelder virkelig at dette er bøkene vi skal bry oss om i år? Men ville absolutt ALLE mene det?

Jeg tillater meg å tvile.

P.S. For ordens skyld vil jeg opplyse om at jeg ikke har lest en eneste av årets bøker av forfatterne som er nevnt i innlegget i Aftenposten. At jeg nevner

dem, skyldes altså ikke en kvalitetsvurdering, men er kun en empirisk iakttagelse og påpekning.

Fotnote 4. Strukturell krise

Jeg tror ikke verken forlag (med unntak av noen få) eller landets kulturredaksjoner ønsker forflatning. Men i bokbransjen og i tradisjonelle nyhetsmedier råder panikken.

Jeg skal nå repetere tall som er godt kjent. Min påstand er at ensrettingen har blitt en uimotsigelig kraft, en økonomisk lov. Har bok- og mediebransjen begynt å dyrke monopolismen? Man kan mistenke det. Det virker som om tanken er: Når kampen er over, står den ene sterke igjen. Slik er det hvert år. Man jakter den ene – bestselgeren.

Her er tallene, slik bare en litterat kan tillate seg å presentere tall: Da jeg debuterte i 2005 var det ikke uvanlig at en tittel solgte et par tusen eksemplarer. Man hadde bestselgere på den tiden også, men i tillegg en god del såkalte mellomselgere. Flestepartene var selvfølgelig også den gangen verstseltgere – en kategori bøker en forlagsredaktør jeg snakket med på den tiden smykket seg med å være stolt utgiver av. I dag finnes bare to kategorier: bestselgeren (i entall) og verstseltgere (i uendelig flertall).

Økonomiens påbud om akkumulasjon synes å ha blitt enerådende også i litteraturverdenen. Bestselgeren er scoopet. For å oppnå maksimal akkumulasjon på én tittel, må man kaste vrak på resten av lista.

Det er nesten så man kunne være fristet til å akseptere dette, så overbevisende lyder det for oss som har ørene tutet fulle av den slags ideologi. Ja, man kunne slå seg til ro med det, hadde det ikke vært for at både bokbransjen og mediene er fritatt for økonomiens grunnregler. Hvordan da? Jo, både bokbransjen og mediehusene er unntatt MVA, og de mottar også massive støtteordninger. Årsaken er mandatet de har om å opprettholde og bidra til mangfold. Hvor langt kan bokbransjen og kulturmediene gå i ensretting og forflatning, før begrunnelsen for støtten forvitrer?

Fotnote 5. Hva kan forfatterne gjøre?

Den store mengden av forfattere når aldri rampelyset. Det betyr ikke at det de driver med ikke er interessant. Det kan tvert imot være det originale ved skrivemåten deres som er grunnen til at de blir oversett. Disse forfatterne passer ikke inn i den stadig snevrere normen for hva mediene forestiller seg at leserne kan være interessert i.

I så måte tillater jeg meg å komme med noen observasjoner. Solvej Balle mottok 1. november Nordisk Råds litteraturpris for romanserien “Om udregning av rumfang”. Serien har fått gradvis økende oppmerksomhet, også her i Norge. Det jeg imidlertid ikke har sett noen skrive om, er at Balle har forlatt den konvensjonelle forlagsverdenen og publiserer verkene sine på sitt eget forlag, Pelagraf forlag. Slik har Balle hånden på rattet fra A til Å i bokprosessen. På den måten har hun i år skrevet det mest interessante verket i hele Norden, skal man tro juryen.

På den andre siden har vi bestselgerne på Amazon og andre lignende plattformer. Her er det et tiltagende fenomen at de som virkelig soper inn

penger, er selvpublikerte forfattere. Disse titlene publiseres utenfor forlagssystemer, og de har heller ikke konvensjonell markedsføring i kulturmedier.

Sist, men ikke minst, kritikken

Jeg deltok på [Kritikerseminaret på Lillehammer](#) i år. Avslutningsvis var det en debatt om kritikken status og posisjon. Frontene sto mellom en kvalitetsbevisst kritikk som ikke skjelnet til lesertall, og en kritikk som ville tilpasse seg lesernes forventninger til form og innhold. Det kunne virke som om debattpanelet mente oppdraget deres er å overbevise publikum om verdien av litteratur.

Men panelet kunne bare klikket seg inn på Goodreads - eller fulgt en Booktook-kanal, for den saks skyld - for å innse at folk leser som bare det. De diskuterer litteratur også. De er bare ikke interessert i å bli fortalt hva de skal mene av en litteraturkritiker.

Den konvensjonelle litteraturverdenen, med store forlagshus og hegemoniske kritikere, er presset fra alle kanter. Da gjør de seg selv en bjørnetjeneste ved å underlegge seg den økonomiske doktrinen om maksimal akkumulasjon på én tittel, heller enn å satse på mangfold. Og ennå har jeg ikke nevnt bokhandlene!

I dag er det enorme muligheter for å uttrykke seg i skrift. Men fortsatt er de fleste forfattere forbausende lojale mot den gamle dynamikken der forlag og medier i samråd bestemmer om tekstene de skriver er noe å bry seg om. Vi

forfattere gir villig fra oss råstoffet vårt, og så folder vi hender, før vi ber vårt stille og forsagte amen.

Jeg hadde gjerne sett at flere forfattere deltok i kampen om definisjonsmakten.

Publisert 3. november på <https://agnarlirhus.substack.com/p/fotnoter-til-innlegg-i-aftenposten>

Anekdote eller analyse?

Hvorfor ønsker ikke en seriøs kulturavis som Vårt land debatt om hvorvidt det er sunt at bokhøstens vinnere blir kåret allerede våren før de blir utgitt?

Vårt land går på [lederplass](#) i rette med mitt [innlegg i Aftenposten](#), der jeg kritiserer landets kulturredaksjoner for omtrent kun å skrive om bøkene til kjente forfattere. Vårt land mener kritikken er ugyldig siden jeg ikke har lest bøkene disse forfatterne har utgitt i høst.

Tvert imot. Jeg mener kritikken står seg bedre når jeg ikke har lest disse bøkene.

Det siste jeg vil dra i gang er en diskusjon om Lykke er bedre enn Aubert, eller om Flatland nå puster Marstein i nakken. Vil Vårt Land at jeg skal 'dekonstruere' Nesbø og 'bevise' at jeg er en bedre forfatter enn ham? Det hadde jo vært kostelig.

Ja, anekdoten om hvordan Jo Nesbø la den stakkars Agnar Lirhus i grus, kunne ha blitt en slager på julebordene deres i mange år fremover. You can't argue with success.

Men hvor er analysen?

Penger og makt

Ville det blitt en debatt om hvordan markedskreftene skrur til i bokbransjen, slik at vi aner hvordan breddeforleggeriet, og ikke minst den brede floraen av bøker vi har hatt i Norge, kan forsvinne?

Jeg innrømmer selvsagt at innlegget mitt er polemisk. Aftenposten ville jo ikke ha trykket det hvis jeg ikke nevnte disse kjente forfatterne.

Selv i kritikken av kjendisjournalistikken, må man spille på den.

Hvis jeg angrer på noe, er det ikke påstanden om at disse forfatterne har klippekort på spalteplass, men at jeg tok det for gitt at forlagene har mulighet til å påvirke redaksjonene.

Jeg har fått justert mitt syn på hvordan i hvert fall mitt eget forlag sliter med å få gjennomslag for de smale titlene hos avisene – og ikke bare de smale titlene, heller. En elsket forfatter som Tove Nilsen har knapt blitt dekket denne høsten.

Jeg sitter igjen med et forsterket inntrykk av noe jeg har hatt på følelsen lenge. Det foregår en dobbel bevegelse i litteraturbransjen. På den ene siden kommer pengesterke aktører inn for å melke kulturbransjen for easy money. De utnytter en kulturøkonomi skapt for helt andre holdninger enn de representerer. På den andre siden blir bredden av forfattere og litterater henvist til irrelevans og marginalisering.

Min påstand er at mediene har valgt å svare på denne problematiske dobbeltbevegelsen med å følge pengene. Kjente forfattere gir klikk, og klikk er penger.

Slik gjør også mediene seg irrelevante.

Når jeg skriver om mediene på denne måten, skriver jeg i første rekke om de store landsdekkende mediene: VG, Dagbladet, Aftenposten, NRK, Dagsavisen. At disse mediene har mer generelle kulturredaksjoner gjør det ikke mindre problematisk at de fremstår som rene reklamekanaler. En reklame på VG er mye dyrere enn i Vårt Land.

Bokhandlerkjedene

Jeg skrev om mediene i mitt opprinnelige innlegg, men jeg kunne like gjerne ha skrevet om bokhandlerkjedene. Disse er, som mange vil vite, eid av våre største forlag.

Det har blitt skrevet mye om de såkalte bokrådene tidligere. Dette er møter der forlagene presenterer bøkene sine for bokhandlerkjedene. Bokrådene der høstens titler kjøpes inn holdes om våren. Som regel er ikke bøkene ferdige på dette tidspunktet. Sannheten er altså at bøkene selges kun på navn – og eventuelt sensasjon.

Jeg sier ikke dermed at forlagene ikke forsøker å selge inn andre titler. Jeg har på bakgrunn av reaksjoner på mitt forrige innlegg innsett at de ofte sliter med at de snakker for døve ører. Resultatet er uansett at bokhøsten er rigget lenge før bøkene er skrevet ferdig.

En forfatter uten et navn har altså ingen sjanse til å selge bøker - eller i hvert fall mindre og mindre sjanse, slik jeg oppfatter trenden.

Her er et eksempel.

I Moss, hvor jeg bor, har vi hver høst et stort arrangement som heter Bokmessa. Bokmessa arrangeres av Moss bibliotek, Moss Avis og Norli. Det er alltid mange kjente forfattere på Bokmessa, og det selges uhorvelig med bøker der - cash i kassa!

Med på Bokmessa er det alltid en lokal forfatter. I år er det meg.

Siden Norli er med å arrangere Bokmessa, og siden omtrent det eneste argumentet for å ha fysiske bokhandlere, er at de kan gjøre lokale tilpasninger, ville jeg ha trodd at de kanskje skulle bestille noen ekstra eksemplarer av *Dragen*, tittelen jeg har gitt ut i høst.

Nei da.

Norli i Moss har kun tatt inn det ene eksemplaret av *Dragen* som Bokavtalen krever at de tar inn. Den ene boka står i hylla sammen med et mylder av andre uaktuelle bøker.

Selv ikke hvis du prøver, vil du finne den.

Svakheten i mitt argument

Svakheten i mitt argument er ikke at jeg ikke har lest alle høstens bøker, men tvert imot at disse forfatterne er de beste eksemplene på at det fremdeles er mulig å ha suksess i bokbransjen. For også de fleste av dem var ukjente da de debuterte. Så plukket noen dem opp. Derfra bygget de statusen sin videre basert på en rekke solide utgivelser.

Min frykt er imidlertid at dette vil skje sjeldnere og sjeldnere. Jeg har ikke snakket med et presse menneske eller en forlagsansatt som ikke bekrefter det vi alle vet. I større og større grad er det noen få som får all oppmerksomheten. Hvordan skal det neste stjerneskuddet oppdages da?

Hvis ikke forfatterne engasjerer seg i dette, overlater vi distribusjonsapparatet og den offentlige samtalen om litteratur til selskaper som ikke svarer for oss og andre litteraturinteresserte, men første og fremst aksjonærene.

Jeg har med glede registrert at Vårt land ønsker å være et korrektiv til den begredelige tendensen i norsk bokbransje. Avisa har startet et eget bokbilag, og de har flere bokomtaler enn de fleste andre mediene. Kulturredaksjonene deres har en profil, og de har knyttet til seg dyktige kritikere.

Da er det overraskende at de, av alle, ikke ønsker å ta denne debatten.

Ser virkelig ikke Vårt land at dette problemet befinner seg på et helt annet nivå enn den sedvanlige krangelen om hva som er høstens beste bok?

Publisert i Vårt Land og på <https://agnarlibus.substack.com/p/anedote-eller-analyse>

Portvokterne

Er det rett at hemmelige bokråd bestemmer hva det norske folk skal lese?

7. november var jeg på [Dagsnytt 18](#) og [Kveldsnytt](#) for å diskutere ensrettingen i bokbransjen med Sigrid Hvitsten fra Dagbladet. Jeg har fått mange kommentarer på innleggene og debattene jeg har deltatt i så langt. Både suksessforfattere og mindre kjente forfattere har gitt meg sin virkelighetsbeskrivelse av forfatterlivet. I denne oppsummerende kommentaren beskriver jeg det jeg mener er gode sider, men også fundamentale problemer, i dagens institusjon – og jeg kommer med en mulig løsning.

FEM LEDD I RYGGRADEN

Ledd 1: Innkjøpsordningen

Aller først vil jeg si noe om hva som fungerer. Det har ofte med rette blitt hevdet at vi i Norge har en enestående god litteratur. (We punch above our league, som en forlagsredaktør skrev til meg etter å ha lest Aftenposten-innlegget.) Det er sant. Vi har flere forfattere i verdensformat, overraskende mange folketallet tatt i betraktning.

Årsaken er den gode litteraturpolitikken. Kronjuvelen i litteraturpolitikken er Innkjøpsordningen som ble etablert i 1965. Den sikrer at hver skjønnlitterær utgivelse, forutsatt at den har litterær kvalitet, går i null økonomisk.

At denne ordningen de siste årene har vært under sterkt press, blant annet med uforutsigbare avkortninger på utbetalingene, styrker min påstand om at

fundamentale sider ved vår fantastiske litteraturpolitikk kan endres raskere enn vi liker å forestille oss.

Ledd 2: Bibliotekene

Jeg har de siste årene oppdaget noe vidunderlig. Jeg har gitt ut tre barnebøker. Ingen av dem har fått nevneverdig presse. Likevel får jeg stadig henvendelser om disse titlene. Jeg reiser rundt og møter elever på skolebiblioteker. Jeg har til og med mottatt en obskur pris jeg aldri hadde hørt om.

De som har holdt liv i disse bøkene er bibliotekarene. Jeg har innsett at bibliotekarene står for en helt annen bokoffentlighet enn den vi ser i media. Bibliotekarene leter utenfor opptråkkede spor, og deres mandat er formidling. Slik jeg ser det, står bibliotekarene for den typen bred litteraturformidling som jeg har etterspurt i pressen.

Ledd 3: Forlagene

Som jeg sa i Dagsnytt 18: «Vi forfattere er på forlag fordi vi trenger redaktører.» Stort sett elsker vi redaktørene vi har. Vi kan være triste i årevis hvis redaktøren vår slutter. Vi skjønner nesten ikke at det finnes mennesker som tar det vi driver med så seriøst som redaktøren vår. Vi vet at vi trenger en leser.

Vi er ikke på forlag fordi vi trenger hjelp til å trykke boka. Å trykke en bok er lett. Vi er på forlag fordi vi ønsker å skrive gode bøker. Det er vanskelig.

Min siste bok *Dragen* hadde aldri blitt så god som den ble, hvis det ikke var for det utrettelige arbeidet til min kjære redaktør Øyvind Ellenes. En del av den boka er hans.

Men forlagene har et ganske vrient mandat. De skal utvikle litteraturen, la smale titler blomstre, for å svare for Innkjøpsordningen og momsfristak. Samtidig er de kommersielle selskaper. Det gikk et skjelv gjennom bransjen da en mann med gullepåletter og cowboystøvler brøytet seg inn og skrek: «Endelig mandag!»

Stordalen stjal bestselgerforfattere her og der, forfattere som forlag hadde brukt lang tid på å bygge opp, og som var enormt viktige for budsjettbalansen. Mannen bedyret sine gode intensjoner, men tre år senere hadde han solgt seg ut med solid overskudd.

Jeg tror Stordalens salattråkk er et traume bransjen ennå sliter med å riste av seg. Enn si vite hvordan de skal forholde seg til. Svakheten i systemet ble så altfor tydelig.

Mens forlagene før drev etter en gentlemensavtale om ikke å stjele hverandres forfattere, kan alt skje nå (og de har for så vidt drevet litt med det selv).

Å blåse opp et forlags verdi med å lokke til seg bestselgere – og så ta ut fortjenesten, ikke på boksalg, men på den antatte verdien av forfatterne i stallen, var også nytt.

Samtidig har forlagene en lei tendens til ikke selv å forstå – eller etterleve – sitt mandat. Dersom de ikke i deler av forlagssystemet forvalter en politikk som først og fremst er kulturelt bærekraftig, ikke økonomisk, hvorfor skal de særbehandles da?

Tidsskrifter er et godt eksempel. At de store forlagshusene ikke forstår å forvalte rollen som kulturinstitusjoner, har de blant annet demonstrert med å selge tidsskrifter.

Redaktøren i *Vagant*, Audun Lindholm, skriver på Facebook:

«Så kommer det absurde: Samtidig som forlagene dag for dag ser at den avisbaserte delen av den litterære offentligheten svekkes, har de hatt tilgang til redaksjonelle miljøer av idealister som kan litteraturen ut og inn, som er i generøs og idéutviklende dialog med forlagenes forfattere (og potensielle forfattere), som ofte er de som spørres om å gjøre forfatterintervjuer på festivaler og litteraturhus, som får til enormt mye med små ressurser, og utgjør rekrutteringsgrunnlaget både for aviskritikken og deres egne redaksjonelle miljøer. Hva gjør de? Jo, de sparer seg til fant ved enten å kutte trossene til eller nedprioritere disse miljøene, der den litteraturkritikken de sier at de ønsker seg, faktisk blomstrer.»

Ledd 4: Stipender

For forfatterne er stipender den aller viktigste delen av litteraturpolitikken. Stipender muliggjør tid til kunstnerisk utforskning og skriving.

Det skal ikke være noen andre kriterier for å motta stipend enn litterær kvalitet. Men de som forvalter det, må gjøre det med klokskap, slik at det ikke kan stilles spørsmålstegn ved kriterier og habilitet.

For også dette systemet har vist hvor lite utsatt det er, og hvor fort det kan ødelegges. Forfatterforbundet gikk til retten for å overta en del av stipendpotten – og vant frem.

Stipender er den eneste potten i det milliardstore økonomiske kretsløpet som går rett til forfatterne. Likevel utgjør de bare en liten del av totalsummen i litteraturøkonomien.

Ledd 5: Avtaleverket

Vi forfattere elsker normalavtalen og alle andre kollektive avtaler som Forfatterforeningen har forhandlet frem. Vi elsker normalavtalen fordi den sikrer oss i det minste 100000 kroner for tittelen vi gir ut, en tittel de fleste av oss har arbeidet i minst to år med. Likevel elsker vi den. Vi elsker den, fordi vi vet alternativet er så mye verre.

Vi elsker Forfattersentrum, som passer på at vi får betalt for oppdrag, og som med nebb og klør arbeider for å holde satsene oppe - og som til og med fakturerer for oss!

Vi elsker også bokavtalen, som krever at bokhandlere tar inn ett eksemplar av boka vår. Riktignok får de 70% rabatt, så boka er egentlig mest for en gave å regne. Likevel elsker vi avtaleverket, fordi vi vet at vi hadde blitt knust uten det.

Så over til det som ikke fungerer, slik jeg ser det.

DET TREHODETE TROLLET (UTEN RYGGRAD?)

Bokhandlerkjedene

Bokhandlene har sluppet ufortjent billig unna i kritikken min så langt. Men etter min mening er bokhandlene de som i aller minst grad bidrar til det felles spleiselaget kulturpolitikken vår er. Man kan derimot være fristet til å hevde at de er den viktigste faktoren til det synkende mangfoldet i bokbransjen.

En svært kjent forfatter skriver til meg i en sms om de såkalte bokrådene, der forlag og bokhandlere møtes for å bestemme hvilke titler som skal kjøpes og selges:

«På det grunnlaget gjør kjedene sine valg om hva de skal satse på. Deretter spiller de samme kjedene inn disse titlene, som pressen deretter logrer etter – fordi det jo er disse kommer til å «vekke oppsikt» (...) Tro meg, jeg har vært på begge sider av dette; jeg drar store fordeler når de velger meg, men er helt ute når de ikke velger meg.»

Bokrådene har den forutsigbare og høyst tvilsomme funksjonen at når en bokhandlerkjede bestemmer seg for å kjøpe inn mange eksemplarer av en tittel, medfører dette en stor investering. Forlaget trykker opp mange eksemplarer av boka, mens kjedene lager reklamemateriell og rydder plass i butikken.

Forlagenes og bokhandlenes felles investering medfører at boka MÅ selges. Derfor rettes alt fokus mot titlene som er kjøpt inn sentralt, noe som skaper et spinn mediene hiver seg på.

Jeg skrev i et tidligere [innlegg](#) om hvordan man da jeg debuterte ikke bare hadde verstseltgere og bestselgere, men også mellomselgere. I artikkelen «Synk

eller svøm» i Prosa 3/2022 står det: «I 2021 var det bare sju såkalte bestselgere (...) mot 27 i 2010.»

At bestselgerfokuset har dratt seg til, er altså ikke noe jeg finner på.

Jeg har videre latt meg fortelle av gode kilder at det totale bokvolumet som blir solgt har økt med 10-15 prosent i og med bokhandlenes vridning mot færre og større bestselgere (hvis noen har de eksakte tallene, send meg gjerne).

Gevinsten for å satse på bestselgere framfor mangfold har vært lukrativ. Og hvem sitter igjen med pengene? Jo, det er de store forlagshusene, som har bukta og begge endene i bransjen. Bokbransjen er nemlig så absurd at de store forlagshusene også eier bokhandlerkjedene. De tar ut gevinsten fra bokmarkedet i begge ender.

Taperne er blant andre mangfold og små, litterære forlag.

OBS. Jeg tar forbehold om tallene i avsnittet over. Men om de ikke skulle være hundre prosent korrekte eller etterprøvbare, strider de uansett ikke med observasjonene av at både forlag og bokhandlere er store kommersielle organisasjoner som går godt, mens mangfoldet forvitrer i offentligheten. (Men selv om artikkelen har fått 1000 unike treff, har jeg ennå ikke fått noen dementier på disse tallene, så jeg lar dem stå fremdeles.)

Hvorfor er dette et problem?

Mens det tidligere var redaksjonene i forlagene som bestemte hvilke bøker man skulle prøve å skape blest om (merk ordet: prøve), bestemmes dette i dag

i møter der det er helt andre kriterier enn de litterære som får gjennomslag - nemlig økonomisk gevinst.

Portvokterfunksjonen er flyttet. Slik har vi fått en ny dynamikk i bransjen, der begrepet litterær kvalitet er kjekt å ha i festtaler og lobbymøter på Stortinget, men ellers mest til bry.

Man kan spørre seg om en stor forfatter som Thure Erik Lund overhodet kunne ha blitt oppdaget i dag. En interessant forfatter som Vegard Sæteren har gitt ut tre bøker, men aldri fått en eneste anmeldelse. Salgstallene er nok til å gråte av.

Slangen bet seg i halen da de nominerte til Bokhandlerprisen 2022 ble offentliggjort. Dette er for det meste de samme titlene som bokhandlerkjedene bestemte seg for å kjøpe inn i store kvanta og gjøre til bestselgere for et halvt år siden. Med nominasjonene gir bokhandlerne sine egne investeringer et ekstra puff inn mot julehandelen.

Men de trenger ikke være nervøse. De vet jo at det blir full klaff.

Og vips - med det er den absurde ourobourus-logikken som gjennomsyrrer hele bokbransjen fra forlag via bokhandel til presse sluttet for i år.

Kan vi leve med at menneskene som sitter i bokrådene, ikke svarer til noen?

Vi vet ikke engang hvem de er. Det eneste vi kan være sikre på, er at de aldri kommer til å melde seg på i denne debatten.

Mediene

Det er jo mediene som foreløpig har mottatt mest kritikk. Jeg ser ingen grunn til å gjenta den her, men viser til innlegget i Aftenposten og gjentar min oppfordring: Enhver kulturredaksjon bør ha som mål å bygge en profil publikum kan kjenne igjen.

Det bør ikke være irrelevant om man leser litteratursidene til Dagbladet, NRK eller Aftenposten. Er det for mye å forvente at kulturredaksjonene hvert år kan løfte frem en bok ingen andre har oppdaget ennå?

NRK har for eksempel fire fast ansatte litteraturkritikere og fem fastlansere. Hvordan setter de da aldri agendaen? Hvorfor oppdager aldri NRK den forfatteren du bare MÅ lese?

Forlagene

Forlagene har jeg skrevet om over. På sitt beste er de fantastiske. På sitt verste fremstår de som en laksearving som ikke klarer å stave ordet a n s v a r.

Jeg vil likevel trekke frem enda et eksempel på hvordan jeg mener forlagene feiler i sitt samfunnsoppdrag, for med det å antyde omfanget av problemet.

De siste årene har buzzordet i bransjen vært strømning. Det rapporteres om bratt økende inntekter, og det enorme mediekonsernet Bonnier har tråkket inn i bok-Norge med sine finansielle muskler (som sjelden er godt nytt for oss forfattere). Halleluja-stemningen har fått bre seg uten særlig motstand. Men hvem er strømning bra for?

Arne Svingen, som er en forfatter med mange titler som lydbok, har [skrevet](#) hvor lite han tjener på det. Strømming er ikke noe å leve av. Og det til tross for at Svingen strømmes mye.

På den andre siden har vi sånne som meg, og vil jeg tro, den store majoriteten av forfatterne i Norge. Med unntak av barnebøkene mine, har jeg ikke en eneste tittel i strømmetjenestene. Jeg, og mange med meg, er aldri utgitt som lydbok.

Hvordan skal vi tjene noe på strømming? Det er åpenbart at strømmetjenestene først og fremst er en metode for ytterligere akkumulasjon på bestselgere. I tillegg kan forlagene nok en gang kapitalisere på eldre titler.

(Og nå har jeg ikke engang nevnt hvordan forlagene prioriterer sine egne titler i strømmetjenestene, helt i gråsonen av lovverket.)

Er idealisme en mulighet?

Forfattere og kritikere er sørgelig alene. Vi sitter på hver vår tue og skriver mens vi lurere på hvordan vi skal få tak i penger neste år – eller kanskje allerede neste uke. Å stille krav til et konsern som omsetter for milliarder føles ikke helt lett.

Når jeg har satt i gang denne debatten, føler jeg meg mest som mauren under skoen.

Samtidig er det slik at det er forfatterne og kritikerne som skaper litteraturen og den offentlige samtalen om litteratur. Uten oss er bokbransjen bare et tomt skall.

Alle som skriver trenger en redaktør, som jeg skrev over. Men vi kan være redaktører for hverandre, hvis det er det som skal til. Vi kan trykke bøker, vi kan skape vår egen offentlighet, hvis bokbransjen ikke bryr seg om mangfold lenger.

Dette vet jeg, fordi jeg har gjort det selv. I 2010 var jeg med å starte det idealistiske forlaget [H//O//F](#). Dette forlaget er bygget opp rundt en kollektiv redaksjon av idealistiske forfattere. Mange av landets viktigste stemmer har deltatt i redaksjonsarbeidet i H//O//F, for eksempel Gunnar Wærness og Monica Aasprong.

Selv har jeg gitt ut to bøker på H//O//F. Begge disse er diktbøker, og dermed per definisjon uselgelige, i hvert fall hvis man spør bokhandlerkjedene.

Men diktene mine er ikke uselgelige for H//O//F. Mine to diktsamlinger er de eneste bøkene jeg har gitt ut som har kommet i flere opplag. Med godt kunstnerisk og redaksjonelt arbeid og kjærlighet til litteraturen kommer man altså et stykke på vei.

Det jeg snakker om nå er idealisme. Vi som har jobbet i H//O//F gjør vårt beste og håper at bøkene blir kjøpt inn av Innkjøpsordningen, hvilket de heldigvis ofte blir. Bøkene selger vi hovedsakelig i forlagets egen bokhandel Audiatur, og andre uavhengige bokhandlere. Pengene som kommer inn, fordeler vi søsterlig.

Synes du dette høres absurd og lite sannsynlig ut?

Da anbefaler jeg å vende blikket mot Danmark. Der har landets uten sidestykke viktigste forlag i kulturhistorisk sammenheng [kollapset](#), mye på grunn av ensidig markedsfokus. Har dette tatt knekken på litteraturen? Tvert imot, kan det se ut som. Årets vinner av Nordisk litteraturpris, Solvej Balle, har gitt ut den eksperimentelle vinnerboka “Om udregningen av rumfang” på [sitt eget forlag](#). Jonas Eika, landets forrige prisvinner, tok prisen hjem for “Efter Solen”, utgitt av indieforlaget Basilisk.

Det er mulig jeg er desillusjonert, men slik jeg ser det står det norske bokbransjen overfor to enorme utfordringer. For det første hvordan man skal forholde seg til Innkjøpsordningen. For det andre samrøret mellom bokhandlerkjeder og forlagshus.

Sakprosaforfattere stiller for eksempel et legitimt spørsmål når de undrer hvorfor skjønnlitterære titler automatisk kjøpes inn til bibliotekene, mens sakprosatitler har en selektiv ordning. En selektiv ordning vil si at bøkene blir vurdert for innkjøp fra en begrenset pengepott. Alle i bransjen vet at en sakprosatittel derfor er mye vanskeligere å få kjøpt inn til bibliotekene. I 2020 ble 1 av 3 titler [kjøpt inn](#).

Det kan også vanskelig benektes at automatisk innkjøp av skjønnlitteratur har medført at det utgis for mange titler. Dette er kanskje en av grunnene til at det har blitt mulig å flytte portvokterfunksjonen over til de anonyme bokrådene. De kan med rette hevde at det er umulig å formidle alle titlene som gis ut.

Over tid ser jeg ikke hvordan den automatiske innkjøpsordningen kan opprettholdes dersom ikke antallet skjønnlitterære titler synker.

Samrøret mellom bokhandlerkjeder og forlagshus er etter min mening det verste. Det driver bestselgerfokus og utrydder mangfold, og gir med hele sin eksistens bokinstitusjonen et mistenksomhetens skjær. Berettigede mistanker om at man i bokbransjen meler sin egen kake, er noe man bør gjøre sitt ytterste for å unngå.

Men neida. Bokbransjen selv tror det holder å bruke det fancy ordet vertikal integrasjon for at folk ikke skal skjønne hva de driver med.

Har vi forfattere gitt dem grunn til å tro at vi er så dumme med føyeligheten vår?

Faller Innkjøpsordningen, vil forlagsbransjen som vi kjenner den mest sannsynlig kollapse. Vi vil antagelig få konkurser og masseoppsigelser.

Hva skjer da?

Kanskje Amazon eller en annen mediegigant ser sitt snitt og tar over hele sulamitten?

Dermed er kvalitetslitteraturen ute i kulda og har per definisjon blitt en subkultur.

Det vil jeg påstå er en katastrofe for allmennheten.

Det er fremdeles mulig for forlagsbransjen å være forutseende og ansvarlig nok til å tenke kvalitet fremfor gevinst. Det er fortsatt mulig at de selv innser hvordan selskapsstrukturene med strømmetjenester, bokhandlerkjeder og innviklede eierskapsstrukturer i en salig røre ser ut fra utsiden - og endrer det.

Forlagene må tenke hardt på hvordan de skal forholde seg til dette. Det holder ikke å trekke pusten etter jul, for så å hive seg på Kappløpet 2023, med håp om også i år å få med en bestselger i karusellen. Bruk seminaret i januar til noe viktigere enn å spinne neste års snakkis.

Utfordringen aktørene i bokbransjen står i i dag, er å skape en like god litteraturpolitikk for vår tid, som visjonærene bak Innkjøpsordningen gjorde i sin tid.

Hva må gjøres hvis dette feiler?

Dersom bokbransjen fortsetter å sette stadig høyere inntjening foran mangfold og en levende offentlighet, bør myndighetene heller kanalisere den økonomiske støtten andre veier, for eksempel til idealistiske prosjekter som det jeg beskrev over.

Direkte støtte til forfattere og kritikere, samt støtte til idealistiske prosjekter som oppretter levende plattformer for kunst og ideer, gir mer igjen for pengene enn vi får i dag.

Aller sist, hva kan du som leser gjøre for å bidra til det litterære mangfoldet?

1. Kjøp bøker i uavhengige bokhandlere. Audiatur, Camino, Tronsmo og Sagene bokhandel er noen forslag.
2. Ta en sjanse og bestill en bok utgitt av et idealistforlag. Mitt forslag er [Arabisk Apokalypse](#) av Etel Adnan.
3. Abonner på et tidsskrift. Vagant og Samtiden er noen muligheter.
4. Hvis ikke noe av dette frister: Velg i det minste å gi en annen bok i julegave enn titlene du har sett tusen ganger allerede denne høsten.

Publisert på <https://agnarlibus.substack.com/p/portvokterne>

Svar til Bernard Ellefsen

Bernard Ellefsen hevder i forrige utgave av Morgenbladet at Agnes Ravatn, Mikkel Vika og jeg har mistet kontakten med virkeligheten. Alt fungerer nemlig strålende i bokbransjen.

2. november hadde jeg et polemisk [innlegg i Aftenposten](#). Jeg skrev innlegget fordi jeg mener tida er moden for en diskusjon om fundamentale problemer i bokbransjen. Siden har ordskiftet gått i pressen og på sosiale medier.

Nå vil orakelet fra Fredrikstad legge lokk på debatten. Ellefsen befinner seg i den olympiske posisjon: «Det finnes ingen oversette mesterverk i norsk samtidslitteratur.»

Om bare realitetene sto i forhold til selvbildet. Samme dag som Ellefsens harmdirrende kommentar sto på trykk, brakte [Klassekampen](#) fakta som bekreftet mitt inntrykk av en forstemmende ensretting i medienes omtale av skjønnlitteratur. Mer om det under.

En større debatt

Elefanten i rommet er konflikten mellom store statlige støtteordninger og finansiell konsolidering i forlagsbransjen. (Kort fortalt: tunge aksjonærer i forlagshus som eier bokhandlerkjeder og strømmeplassformer). Dette leder til strømlineforming og bestselgerfokus ikke bare i kjendisbiografier, men også i skjønnlitteraturen, er min påstand.

Hvis jeg har rett, er det en utvikling vi forfattere må si vår mening om.

Til og med vi virkelighetsfjerne forfattere her nede i sumpen.

Ellefsen burde kanskje ha pustet dypt og lest intervjuet på neste side i sin egen avis. Der beskriver Nordisk råds pris-vinner Solvej Balle hvorfor den konvensjonelle forlagsverdenen for henne ble så irrelevant at hun startet sitt eget forlag.

Om forlatelse

Jeg har begått synden å kalle Trude Marstein, Zeshan Shakar og Matias Faldbakken kjendisforfattere. Det er ikke derfor VG, NRK, Aftenposten, Dagbladet, Dagsavisen m.fl. trykket anmeldelser og lanseringsintervjuer den uka de ga ut bok.

Grunnen er at de er kvalitetsforfattere.

Da gjelder vel det samme for Jo Nesbø, som også ble nevnt i innlegget mitt. Om Nesbø har Ellefsen skrevet. «Jeg [må] nærmest fnisende spørre meg selv: Er det virkelig dette språket, denne måten å fortelle på, som skjuler seg bak alle Nesbø-omslagene som lyser imot meg på pendlertoget?»

Jeg har ingen problemer med å be om forlatelse for at jeg misforstått medielogikken.

Avisene skriver om kvalitet. Nå har jeg skjønt det. Ellefsen får gjerne arrestere meg på det.

Men det er dumt hvis tabben min skal bli brukt som unnskyldning for å avfeie en viktig debatt.

Cherry picking

Derfor synes jeg Ellefsen skal spille med åpne kort. Jeg kunne utelatt Marstein, Faldbakken og Shakar fra utspillet i Aftenposten. Det ante meg hvilket styr det ville bli hvis jeg dro dem ned i sumpen med oss vanlige dødelige. Men det ville ha vært uredelig, slik det er uredelig av Ellefsen å bare velge navnene som passer med hans egen argumentasjon.

Navnene jeg ramset opp var nemlig basert på en observasjon av hvem mediene har skrevet om i et gitt tidsrom. Denne observasjonen bekreftes i Klassekampen-saken jeg nevnte over, der flere forfattere trår inn i debatten med interessante perspektiver.

Jeg sa det simpelthen som det er. Det er kanskje det som er så provoserende? Og når sant skal sies, ville jeg også se hvem som slukte agnet.

Faktaboks:

Bokråd: Møter der forlag og bokhandlerkjeder avgjør hvilke titler de skal satse på. Disse foregår på våren for høsttitler.

Markedsstøtte: Penger forlag betaler for å være med i bokhandlerkjedenes kampanjer.

Vertikal integrering: Selskap med samme eier vertikalt i produksjons- og salgskjeden. I Norge finnes det ingen større bokhandlerkjeder som ikke er eid av et stort forlagshus.

Etterlyst: Kritisk journalistikk

Jeg har etterspurt en klar profil på avisenes kultursider. Morgenbladet har en klar profil. Det er tydelig at avisa har dreid bokseksjonen mot sakprosa, noe jeg har observert og akseptert og forstår grunnen til. De bidrar med mye viktig på dette området.

Når det gjelder skjønnlitteratur, foreslår jeg at leseren selv sjekker forfatternavnene jeg nevner i innlegget i Aftenposten opp mot hvem Morgenbladet har skrevet om denne høsten.

Heller enn å gå rett i skyttergraven, kunne jeg ønske at Ellefsen hadde forsøkt å sette seg inn i forholdene i bransjen han skriver om. Et mål kunne være å undersøke hvilke av de nevnte titlene som ble innkjøpt i bokhandlerkjedenes bokråd, og om bokhandlerkjedene fikk utbetalt markedsstøtte fra forlagene til disse titlene. Hvis vi fikk klarhet her, kunne vi kontrollert opp mot bestselgerlister og anmeldelser.

Slik kunne man enten avkrefte eller bekrefte et mønster. Ingenting ville ha gledet meg mer enn at vi kunne slå fast at det ikke er sammenheng mellom hvilke titler bokhandlerkjeder og forlag sammen bestemmer seg for å satse på, og hvilke som får presseomtale.

For selv om litteraturkritikk er noe annet enn gratisreklame, kunne man jo si det var en fornuftig pengeplassering dersom et forlag betalte en god slump i markedsstøtte i mars, og fikk dobbeltsider i alle landets aviser i november – og i tillegg fikk disse boktitlene i bokhandlerkjedenes kataloger og dandert på salgstorg i butikker over hele landet?

Markedsstøtte. Interessant begrep, egentlig. Når forlagshuset eier bokhandlerkjeden, kan man kanskje si at de bare flytter penger fra en kolonne i Excel-arket til en annen?

Derfor kunne det også være interessant å vite hvilke uavhengige forlag som har nådd gjennom i bokrådene og blitt skjønnlitterære kampanjetitler.

Noen må det vel være? I mangfoldets navn?

Hva så?

Samme det, for skjønnlitteratur selger ikke uansett, mener Ellefsen, og viser til at titler av Johaug og Flesvig nå topper salgslistene.

Poenget mitt er at vi forfattere har et stort problem dersom skjønnlitterære titler sidestilles med slike bøker, og selges inn i bokhandler og får spinn på samme måte som bøkene Ellefsen trekker frem. Da behandles de som kommersielle produkter heller enn kunstneriske verk, akkurat slik jeg advarer om.

Litteraturpolitikken vår er utformet for å støtte skjønnlitteraturen som kunst, ikke som bokhandlernes trumfkort før jul. Hvor lenge holder denne politikken hvis ikke bokbransjen forstår det?

For meg er debattens kjerne dette: Bokbransjen summer av rykter om bokråd, markedsstøtte og ugjennomsiktige beslutninger som følger en bok fra trykkpresse til juletre.

Den retningen det finansielle samrøret mellom forlagshus og bokhandlerkjeder styrer det skjønnlitterære bokmarkedet i skaper et stort problem for oss forfattere, nemlig at grunnlaget for den gode litteraturpolitikken vi er avhengige av blir underminert.

For ordens skyld nevner jeg at romanen Jente, 1983 av Linn Ullmann ble fjorårets fjerde mest solgte bok uansett sjanger. Litt penger må det vel bli av det, Ellefsen?

Stum koloss

Men Morgenbladet synes ikke sånt er interessant. For alt er bra i bokbransjen! Av en redaktør i annen viktig kulturavis har jeg fått vite hvor vanskelig det er å få innsyn i forlagenes og bokhandlernes møter og avtaler.

Men heller enn å svette litt for å finne ut hvilke av forfatterne jeg nevnte i Aftenposten som ble innkjøpt i bokråd og fikk markedsstøtte, og siden gikk sin seiersgang gjennom våre kritiske og kvalitetsbevisste medier, sabler bokredaktøren i Morgenbladet ned noen stakkars forfattere.

Lørdag 12. november skriver Klassekampens Bokmagasin om debatten som ble utløst av innlegget mitt: «Bør man ikke tenke at det eksisterer en vekselvirkning, hvor det man satser på og tilbyr av stoff, også former lesernes preferanser og engasjement over tid? Som Lirhus sa på Dagsnytt 18: De største avisene mangler en klar profil, en overhengende agenda for hva man ønsker med kulturjournalistikken.»

Det er godt det finnes enkelte i mediene som innser at også de må tåle å bli kritisert, og at de faktisk kan tjene på å reflektere over sin egen rolle en gang iblant.

Hvorfor så nedlatende?

Litteraturen får for mye oppmerksomhet, skriver bokansvarlig i Morgenbladet. Mange vil legitimt kunne hevde det. Billedkunstnere, for eksempel. Men at vi forfattere skulle kjempe for mindre stoff på kultursidene, ville nå vært underlig. Ja, selv om bøkene våre har verdi som en fotballkamp “med noen få hundre interesserte”.

Denne nedlatende holdningen er karakteristisk for tonen til Ellefsen. I hans stilling, hvordan kan han tillate seg å legge for dagen holdninger om at de aller fleste norske forfattere er fullstendig uinteressante?

Publisert i Klassekampen og på <https://agnarlrhus.substack.com/p/intet-nytt-fra-bokfronten>

Del 3

Kronologisk dokumentasjon av debatten

21. oktober 2022. Juliane Rui i Morgenbladet

Norsk poesikritikk er for lettvint

Jeg er lei av at poesien min blir oversett og nedvurdert av norsk litterær offentlighet.

Av Juliane Rui, poet

21/10/2

I forlengelse av Kjetil Røed og Preben Jordals meningsutveksling om kjærlig og hard kulturkritikk ([Morgenbladet 30. september](#)) ønsker jeg å dele min mening om

Les teksten her: <https://www.morgenbladet.no/ideer/debatt/2022/10/21/norsk-poesikritikk-er-for-lettvint/>

Den litterære Obos-ligaen

LITTERATUR
Mikkel Vika

Det er kamp om oppmerksomheten i den litterære OBOS-ligaen – divisjonen for de av oss som skriver, som utgir bøker, som ikke lever på gamle meritter fra

tredje bok, nok en novelle-samling. På et etablert forlag. Allerede ved den første utgivelsen var min daværende redaktør ganske oppsatt på å jekke mine ambisjoner ned: Antagelig skjer det ikke så mye rundt utgivelsen. Ikke forvent deg all verden, ikke bli skuffet. Det er bare sånn det er, sa hun. Og omtrent sånn ble

setunge svadaintervjuer om prosess og påvirkning, om det er sant eller ikke sant, det de har skrevet, vil kanskje se på denne teksten som navlebeskuende; ja antagelig som et kleint enmannsfelttog mot alle som har klart det. Ja, kanskje er dette misunnensens infantile rop fra de lavere divisjoner i det litterære ligasystemet?

Ikke på nett.

2. november. Agnar Lirhus i Aftenposten

Hva skal vi med litteraturkritikk hvis den er en gratis reklamekanal for forlagene?

Agnar Lirhus

Forfatter

2. nov. 2022 20:00 | Sist oppdatert 3. november 2022

Les teksten her: <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/APv3rx/hva-skal-vi-med-litteraturkritikk-hvis-den-er-en-gratis-reklamekanal-for-forlagene>

5. november. Leder i Vårt land

Dårlig utgangspunkt for debatt

Forfatter Agnar Lirhus mener kultureddaksjonene prioriterer feil bøker. Da bør han i det minste ha lest romanene han hevder får for mye plass.

Les teksten her: <https://www.vl.no/meninger/leder/2022/11/05/darlig-utgangspunkt-for-debatt/>

6. november. Agnes Ravatn i Aftenposten

Kommentar | Litteratur

Litterær kampfiksing

Agnes Ravatn

Forfatter og journalist

6. november 2022

Les teksten her: <https://www.aftenposten.no/meninger/kommentar/i/2B5gkG/litteraer-kampfiksing>

7. november. Agnar Lirhus i Vårt Land

VERDIDEBATT

Analyse eller anekdote?

LITTERATUR: Hvorfor ønsker ikke en seriøs kulturavis som Vårt Land debatt om hvorvidt det er sunt at bokhøstens vinnere blir kåret allerede våren før de blir utgitt?

Les teksten her (denne er trykket tidligere i del 2, siden den også er lagt ut på bloggen min):
<https://www.vl.no/meninger/verdidebatt/2022/11/07/analyse-eller-anekdote/>

7. november. Debatt i Dagsnytt 18 med Sigrid Hvitsten og Agnar Lirhus

Se opptaket her: <https://tv.nrk.no/serie/dagsnytt-atten-tv/202211/NNFA56110722/avspiller>

8. november. Leder i Klassekampen

Eliteserien

LEDER | **Mari Skurdal** | 8. november

Det er kamp om oppmerksomheten i den litterære Obosligaen, skrev forfatter Mikkel Vika i et leserinnlegg i Klassekampen forrige lørdag. Han fortalte hvordan han

Les teksten her: <https://klassekampen.no/utgave/2022-11-08/leder>

8. november. Thomas Espevik i Vårt Land

KULTUR

Faktasjekk av litteraturdebatt

LITTERATUR: Du vil ikke tro hvor mange skjønnlitterære debutanter som anmeldes i norske medier.

Les den her: <https://www.vl.no/kultur/2022/11/08/faktasjekk-av-litteraturdebatt/>

11. november. Journalistisk sak i Klassekampen

Bare denne bokhøsten ble det utgitt mer enn 200 skjønnlitterære bøker. Ti av dem fikk en tredjedel av presseomtalen.

Faldbakken er medienes favoritt

BØKER | Selma Stormyren Larsen | 11. november

Les den her: <https://klassekampen.no/utgave/2022-11-11/faldbakken-er-medienes-favoritt1>

11. november. Bernhard Ellefsen i Morgenbladet

 KOMMENTAR

Nei, norske forfattere får ikke for lite oppmerksomhet

Forfatterne som klager over kjendisfokus i litteraturkritikken, ser ut til å ha mistet all kontakt med virkeligheten, skriver Bernhard Ellefsen.

Les teksten her: <https://www.morgenbladet.no/boker/kommentar/2022/11/11/nei-norske-forfattere-far-ikke-for-lite-oppmerksomhet/>

11. november. Debattinnlegg fra Ingrid Sande Larsen i Aftenposten

Debatt

Fra den litterære Postnord-ligaen

Debattredaksjonen

11. november 2022

Les teksten her: <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/LI4AkV/fra-den-litteraere-postnord-ligaen>

12. november. Journalistisk sak i Klassekampen

Når forlagene kvitter seg med tidsskriftene, sager de av greina de sitter på, mener Audun Lindholm. Nå er det dukket opp mørke skyer i horisonten for Syn og Segn.

Bla med piltastene

BER FORLAG HJELPE TIDSSKRIFTENE

BØKER | Selma Stormyren Larsen og Mylena Kifle (tekst) og Hanna Kristin Hjørdar (foto) | 12. november

Les saken her: <https://klassekampen.no/utgave/2022-11-12/ber-forlag-hjelpe-tidsskriftene1>

12. november. Kommentar i Bokmagasinet i Klassekampen

Hva skal en kulturredaksjon være?

Vekselvirkning

KOMMENTAR | **Elise Winterthun** | 12. november

Bokhøsten er rigget, mente Agnar Lirhus i Aftenposten 2. november: Allerede før sommeren pitcher forlagene et utvalg av sine bøker til kulturredaksjonene, som i sin tur gir disse dekning. Dermed blir et stjernelag av forfattere som Maja Lunde, Matias Faldbakken og Nina

Les teksten her: <https://klassekampen.no/utgave/2022-11-12/vekselvirkning>

13. november. Journalistisk sak i Aftenposten

Kultur | Litteratur

Boken hans er på bestselgerlisten uten å ha fått én eneste anmeldelse

Forfatter Anders Totland har funnet en vei til suksess som går utenom anmelderne. – Det er ikke en virkelighet jeg vil være med på, sier Agnar Lirhus.

Les teksten her: <https://www.aftenposten.no/kultur/i/JQbVq8/boken-hans-er-paa-bestsellerlisten-uten-aa-ha-faatt-en-eneste-anmeldelse>

14. november. Kommentar i Rushprint

Den umulige kritikken

Kulturkritikken trenger idealer å strekke seg etter, mener Erlend Lavik. Samtidig bør det ikke være for mye enighet om hvilke de skal være.

Av **Erlend Lavik** 14. november 2022

Les den her: <https://rushprint.no/2022/11/den-umulige-kritikken/>

14. november. Leder i Stoff

DEBATT LEDER

KRITIKKENS KVALER

14. november 2022

Les den her: <https://www.stoffmagasin.no/2022/11/14/kritikkens-kvaler/>

14. november. Kommentar av Bjørn Vatne i Tidens Ånd

KOMMENTAR

- Forfatterens risiko er bokbransjens råstoff

Forlag og bokhandlere har bygget sin virksomhet på forfatterens vilje til å arbeide billig og utrygt, mens de selv beveger seg på trygg grunn – mot bestselgerdyrkingen og mot monokulturen, skriver Bjørn Vatne.

DEL

Les teksten her: <https://tidensand.no/hvordan-vager-forfattere-a-klage-over-manglende-oppmerksomhet-rundt-bokene-sine>

15. november. Vinduets nyhetsbrev

VINDUET

THURE ERIK LUND FORUTSÅ ALT DETTE

Nyhetsbrev nr. 51.

Les teksten her: <https://www.vinduet.no/nyhetsbrev-arkiv/thure-erik-lund-forutsaa-alt-dette-intervju-med-agnar-lirhus/>

16. november. Journalistisk sak i Klassekampen

Norske forlag ga ut nesten 700 skjønnlitterære bøker i fjor. Det er for mye, mener forfatter Tore Renberg.

Bla med piltaste

ADVARER MOT METTET BOKMARKED

BØKER | Selma Stormyren Larsen | 16. november

Les den her: <https://klassekampen.no/utgave/2022-11-16/advarer-mot-mettet-bokmarked1>

16. november. Agnar Lirhus i Klassekampen

Morgenbladets kritiker Bernhard Ellefsen har sluppet fra seg et fnys. Så da er debatten over, eller?

Etterlyst: Kritisk journalistikk

KRONIKK | Agnar Lirhus (forfatter) | 16. november

Denne saken kan leses i bokas del 2, der den heter «Svar til Bernard Ellefsen»

17. november. Journalistisk sak i Klassekampen

Norske forlag kritiseres for å spekulere i innkjøpsordningen.
Men den finansierer ikke forlagsdrifta, ifølge Kari Marstein.

Avviser «melking»

BØKER | **Selma Stormyren Larsen** | 17. november

Les teksten her: <https://klassekampen.no/utgave/2022-11-17/avviser-melking>

17. november. Journalistisk sak i Vårt Land

KULTUR

Her er tallene: Så mye leses NRKs litteraturkritikk

MEDIER: NRKs litteraturkritikere anmeldte 129 bøker fra januar til oktober i år. Her kan du se hvor mange som klikket på anmeldelsene.

Les teksten her: <https://www.vl.no/kultur/2022/11/17/her-er-tallene-sa-mye-leses-nrks-litteraturkritikk/>

18. november. Bernard Ellefsen i Morgenbladet

 KOMMENTAR

Vi bør diskutere ensrettingen som truer norsk litteratur

Men trusselen er større og dystre enn manglende avisomtale og bokhandelkjedenes innkjøpspolitikk, skriver Bernhard Ellefsen.

Les teksten her: <https://www.morgenbladet.no/boker/kommentar/2022/11/18/vi-bor-diskutere-ensrettingen-som-truer-norsk-litteratur/>

18. november. Agnar Lirhus i Morgenbladet

 DEBATT

Agnar Lirhus: Herlig tone, Bernhard Ellefsen

Kan hende Ellefsen burde spørre seg hvilke maktstrukturer han selv er del av?

Les teksten her: <https://www.morgenbladet.no/ideer/debatt/2022/11/18/agnar-lirhus-herlig-tone-bernhard-ellefsen/>